

OKULA GAZETE SOKAN ÖĞRETMEN ALİ SUAVİ VE GÜNÜMÜZ EĞİTİMİNDE BENZER GİRİŞİMLER

Doç. Dr. YAHYA AKYÜZ

Okulda gazetenin ders aracı olarak okutulması konusunda az ileride görüleceği gibi Fransa'da çok yeni bir girişim vardır. Eğitim çevrelerinde bu girişim ilgi ile karşılanmakta ve orijinal bulunmaktadır. Oysa gazetenin okula bir eğitim aracı olarak sokulmasının yararlı olacağı görüşünü Ali Suavi yüz on iki yıl önce ortaya atmıştır. Fakat bu görüş ve taşıdığı anlam şimdiye dek araştırmacıların dikkatinden kaçmıştır. Onun kültür ve eğitim tarihimizdeki bu ilginç girişimini aydınlığa kavuşturmak, yerli, yabancı bilim ve eğitim çevrelerine tanıtmak gerekir.

Ali Suavi (1839-1878) Tanzimat döneminin önemli fikir adamı, gazeteci ve öğretmenlerindendir¹. 1857'de kurulan Maarif Nezareti makamına ilk geçen Abdurrahman Sami Paşa zamanında sınavla Bursa Rüştiye okuluna öğretmen olarak atanmıştı². Ali Suavi öğretmenliğe bu şekilde başladı. Fakat o, tartışmayı seven, yeni fikirlere sahip bir öğretmendi ve üstelik çok gençti. Oysa Bursalıların gözünde "muallim" demek yaşlı adam demektir. Bu nedenlerle Bursa'dan uzaklaştırıldı.

Bu kez Filibe Rüştiyesine atandı, ama orada da sakin durmadı. Kentin camilerinde "vaız" biçiminde siyasal nitelikte konferanslar verdi. Mutasarrıf bu ateşli öğretmeni halkı ayaklanmaya teşvikle suçlayıp azlettirdi.

Ali Suavi bu olaydan sonra İstanbul'a döndü ve *Muhbir* gazetesinin çıkmasında görev aldı³. Yine camilerde siyasal ve güncel konuş-

¹ Ali Suavi'nin eğitim ve kültür tarihimizdeki yeri için bkz. Yahya Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişimdeki Etkileri (1848-1940)*, Ankara, 1978, s. 48-50.

² Bir biyografisinden Bursa'dan önce Simav'da da öğretmenlik yaptığı anlaşılıyor: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Ali Suavi ve Çırağan Sarayı Vak'ası, *Belleten*, II. Kânun 1944, Sayı 29, C. 8, s. 74.

³ Bu gazete hakkında bkz. İhsan Sungu, *Muhbir Gazetesi*, *Aylık Ansiklopedi*, Mayıs 1945, C. 2, No. 13, s. 401-404.

malar yapıyordu. Bir ara gazete kapatıldı, kendisi Kastamonu'ya sürüldü. Oradan Londra'ya kaçarak *Muhbir*'i çıkarmaya devam etti. Sonra Paris'te *Ulûm Gazetesini* çıkardı.

I. Meşrutiyetin ilâmı ile yurda döndü ve Galatasaray Lisesi müdürlüğüne getirildi. Orada Fransız, Bulgar vb. yabancı öğretmenlerin zararlı eylemlerini önlemeye, öğrenciler arasına disiplin sokmaya çalıştı. Fakat bu çabaları resmî makamların hoşuna gitmedi ve bir yıl sonra azledildi. 1878'de Abdülhamit'i devirmek amacıyla saraya düzenlediği baskında öldürüldü.

Ali Suavî, *Muhbir*'in 25 Şaban 1283 (1 Ocak 1867) tarihli ilk sayısının önsözünde, "ilim ve irfanın menşei sıbyan mektepleridir (ilkokullar)" diyor ve ekliyordu : "Bizim gazete mekteplerde dahi okunmağa elverişlidir. Mukaddimemizde gazetenin ne olduğunu tarif etmiştik. Çıkarılacak nüshalardan meccanen mekteplere vereceğiz. Fakat şimdilik ancak on beş kadar mektebe verebiliriz. Bu ise İstanbul gibi bir büyük beldenin mekteplerine yetişmez. Ehli hayır olan zevatın dahi yardım etmesini umarız. Her kim bu hayra nail olmak isterse *Muhbir* matbaasına isim ve şöhretini ve müddetine göre akçesini göndersin. İlan ederiz ve ısmarlayacağı mektebe veririz."

Muhbir'in 3. sayısında Vehbi Efendi adında bir zatın Sinop Rüştüyesini gazeteye abone yazdırdığına ilişkin bir haber görüyoruz.

Ali Suavî okulda gazete okutulmasına ilişkin bu girişimi ile okulları yurt ve dünya sorunlarına açmak istemiştir. Nitekim, birinci sayının önsözünde gazetenin kitle iletişim aracı olarak önemini ve bir ülkedeki zihniyet değişikliğinde oynayabileceği rolü güzel belirtir: "Kimsenin kimseden haberi olmayan vakitler geçmiş, bir kavmin nice yıllar tecrübe ile meydana getirdiği marifet ve sanatı diğer bir kavmin pek az müddette haber alabilmek vakti gelmiştir. Çünkü karada, deryada vukubulan seferlerle keşifler bilmediğimiz yerleri bize bildirmiştir ve tanımadığımız kavimleri tanıtmıştır. Hususan vapurlar ve telgraflar bütün dünyayı güya bir mahalle hükmüne koymuştur. Bu cihetle ecnas-ı nas (çeşitli insanlar) ile ihtilat (karşılaşma görüşmeler) artmıştır ve günden güne ziyadeleşmekte bulunmuştur." Suavî, bu durumun yeni bir çok gereksinme ve gerekler (levazım) ortaya çıkardığını söylemektedir: İnsanlığın ne olduğunu bilmek gereği, her nerede ve kimde olursa olsun "marifet, hikmet ve sanatı" almak gereği, çeşitli ulusların durumlarını bilmek gereği, bir kelime ile

“mahallemiz hükmüne girmiş olan dünyada” neler olduğunu, neler olacağını tanıma, öğrenme gereği. . .

İşte bütün bu gerek ve gereksinimleri basım ve yayım fenni ve sanatı giderebilir. Özellikle gazete, “okuyanlara her yeri gezdirir ve her âdeti gösterir ve her hâdiseyi işittirir ve garaib-i âlemi seyrettirir ve acaib ve esrâr-ı âdemi bildirir, hasenata terhib eder (iyi işlere özendirir), seyyiattan terhib eyler (kötü şeylerden alıkor) ne acep kitaptır”.

Böylesine hayret ve hayranlık uyandırıcı bir araç olan gazetenin okulda okutulması girişimiyle Ali Suavî aslında ülkenin siyasal düzeni ve medrese ile uzun süreli bir mücadeleye girişmiş oluyordu. Gerçekten bu, herşeyden önce siyasal düzene karşı bir hareketti, çünkü mutlakiyet rejimleri halklarının dünyada olup bitenleri, “dünyada olacakları”, başka bir deyimle toplumların gelişme yönlerini öğrenmelerini istemezler. Nitekim *Muhbir* de bir süre sonra, “hükümet aleyhine zihinleri bozabilecek bazı ekâzib ve erâcif (yalan ve uydurma sözler) yayınladığı” gerekçesiyle Maarif-i Umumiye Nazırı Ahmet Kemal tarafından kapatıldı. Oysa *Muhbir*'in yaptığı, çeşitli iç ve dış politika konularını ciddiyetle deşmek ve okuyucuya sunmak, başka bir deyişle yurt sorunlarına ilişkin okuyucunun bilgisini artırmak, hükümetin tutumunu eleştirmektir.

Öte yandan Ali Suavî, okula gazeteyi sokmakla medreseye karşı da eyleme girişmiş oluyordu. Çünkü medrese, belli ve geleneksel kitapların dışında bir kitap veya yazıyı reddediyordu. Hele gazete gibi güncel olan, politik, sosyal konuları işleyen bir “acaib kitabı” benimsemesi düşünülemezdi. . . Böylece Ali Suavî medresenin değişen dünyayı tümünden reddedip içine kapanmasına karşı çıkmış, bu tutuma darbe indirmiş oluyordu.

O, okula *Muhbir*'i sokmakla medreseyi iki yönden daha yıpratmış oluyordu: Medresenin ağdalı diline karşı *Muhbir*'in “âdi lisan ile yani herkesin anlayabileceği ibarelerle yazılacağını” söylüyordu. Bundan başka medrese eğitim sistemine karşı da *Muhbir*'de çok şiddetli eleştiriler kaleme almaktaydı. Bu eleştirilerden birinde der ki:

“Halkı ‘okuyunuz’ diye teşvik ediyoruz ama, ‘ne okuyalım, nasıl okuyalım, neler okuyalım’ diye bize sual etmiş olsalar buna kâfi ve şâfi bir cevap veremiyoruz. Çünkü, ‘usûl-ü medrese üzere okuyunuz’ demiş olsak, bu türlü okumak ile tahsil en aşağı on beş seneye tevakuf eder (bağlıdır); bu müddet ise elbette herkesin gözüne çok

görünür. Alelhusus, olveçhile on beş senede tahsil olunacak ulûm ise hemen dört senelik şeyden ibarettir. İşte bu dört senelik ilim için on beş yirmi sene vakit telef edenlerin içlerinden eslâf-ı muhakkikîn gibi zevat-ı kiram zuhur etse (gerçeği araştıran eski saygıdeğer kişiler gibi olanlar ortaya çıksa) bari, bu da olmuyor. Demek olur ki bizi ilimden mahrum koyan sebeplerin başlıcası talim ve taallüm (öğretim ve öğrenim) usûlünde vukubulan kusurdur.”⁴

Başka bir yerde de “cahil” bir adamın gazeteye gönderdiği bir mektup zikredilerek medrese sistemi eleştirilmektedir. Kanımızca Ali Suavî eleştiride çarpıcılık olsun diye kendi düşüncelerini bir “cahil” adamın kaleminden sunmaktadır. Bu yazıda, “herkesin medrese usûlü” öğrenim görmesini isteyen medreseye karşı çıkılmakta ve sorulmaktadır: “Yani herkes hoca mı olsun, başka sınıf kalmasın mı?” Yazı, öğretimin görevsel yani yapılacak iş ve meslekle ilgili olması gerektiği gibi günümüze ait bir kavramı işleyen bir belge olarak ayrıca önem taşımaktadır. Şöyle ki, ticaretle uğraşan bir adamın oğlu için medresede “kale yekulu” gibi fiil çekimlerini ezberlemek değil mektup yazmasını, ticarî defterler tutmasını öğrenmek daha gereklidir. Yine bir çocuğa, “derede tavşan yavrusu” cümlesinin dilbilgisindeki yerini öğretmek yerine ticaret kanunu, kazanmaya, ticarete ilişkin kelime ve cümleler öğretilse daha isabətli davranılmış olur. “Eğer teşvik olunan ulûm ve maarıftan murat bir takım sathî istilâhlar ve tarifler ve cetvellerden ibaret ise onlardan ne çıkar ve şimdiye dek ne çıkmış beyan olunsun. Ve eğer murat bu olmayıp herkesin bulunduğu sınıfta işine yarayacak ilim yani marifet ve sanat var ise artık o yolda dahi hoca mı, mektep mi, medrese mi, kitap mı, her ne lâzım gelirse tedarik olunsun ve onun üzerine halk teşvik edilsin . . .”⁵

*

Gazetenin okulda ders aracı olarak okutulmasına ilişkin bugünkü girişimin öncüleri arasında Fransa Eğitim Bakanı René Haby bulunmaktadır. Aslında okulda gazete okutulması bir istek olarak önce 1968’de Fransız üniversite öğrencilerinin başlattıkları olaylar sırasında ileri sürülmüştü. Zamanla gazeteciler, yazarlar ve nihayet resmî makamlar bu isteği yerinde bulma eğilimi gösterdiler ve nihayet

⁴ *Muhbir*, 3 Ramazan 1283, No. 4.

⁵ *Muhbir*, 18 Ramazan 1283, No. 7.

Eğitim Bakanı René Haby bir takım genelgeler yayınlayarak okulda gazete okutulabileceğini kabul etti ve bunun koşullarını belirtti. Haby'nin 28 Eylül 1976 tarihli genelgesi hayret edilir şekilde, Ali Suavi'nin 1867'de ileri sürdüğü gereklerle benzerlik göstererek okulda gazete okutulması konusunu ele almaktadır. Genelgenin en önemli kısımları şunlardır:

“Okulu modern dünyanın gerçeklerine açma isteği geleneksel pedagojik araçların kullanılmasına, yazılı veya görüntülü-sesli olsun basın da kullanılmasını eklemeyi gerektirmektedir (...), Öğretmenler, öğrencilerin içinde yaşadıkları dünyayı daha iyi anlama arzusunu tatmin için basının sunduğu olanaklardan daha çok yararlanmaya teşvik edilmelidir. Şimdiden, yabancı basının kullanılmasıyla, yabancı dil öğretiminde önemli sonuçlar alınmıştır. Fakat, başka alanların birçok öğretmenleri, tamamlayıcı bir formasyon gerektiren bu yeni yöntemin kullanılışı hakkında yeterli ölçüde haber ve bilgi sahibi değildir (...)

“Basına çalışma aracı olarak başvurmak kuşkusuz hiçbir tekelsel görüşle yapılmayacaktır. Bakanlık, şu veya bu gazeteyi ne önerebilir, ne yasaklayabilir. Fakat, öğretimin yansızlığının ve bağımsızlığının güvencesi olan bu özgürlüğün bir takım kesin sınırları olmalıdır. Bundan, öğretmenlerin yalnız ve yalnızca pedagojik amaçlar gütmelerini ve görevlerini düzenleyen zımnî meslekî ödevlerle ilgili kurallar sistemine saygı göstermelerini anlıyorum. Yapılacak alıştırmaların eleştirel değerini – başvurulacak – yazıların çeşitliliği sağlayacaktır. Basının kullanılışı, yan tutan açıklamalara veya öğretmenin kişisel kanılarının ortaya atılmasına bahane olamaz.

“Bu yeni yöntemlerin, kullanılmalarındaki sapma tehlikelerine ilişkin olarak ailelerde uyandırabileceği endişeleri biliyorum. Bu nedenle okul müdürleri idare kurullarını⁶ amaçlarımız konusunda aydınlatmalı ve bu yöntemlerin yararlarını açıkça ortaya koymalı, fakat içinde tutulacakları sınırları da göstermelidir.

“Sınıfta basının kullanılışı, normal olarak, parasal bir yön taşımamalıdır. Gerçekten, alıştırmaların büyük kısmının bizzat öğrencilerin sağlayacakları gazeteler üzerinde yapılabileceğini düşünüyorum. Eğer bunun mümkün olmadığı anlaşılırsa, lise ve kolejlerin yıllık

⁶ Okullarda velilerden temsilcilerin de katıldığı kurullar (Y. A.)

bütçelerinde öngörülen eğitim kredileri üzerinden bazı harcamalar yapılabilecektir (...)"⁷

Görüldüğü gibi Fransa Eğitim Bakanı Haby, "okulu dünyaya açma" gereği olarak gazetenin sınıfa sokulması gerektiğini belirtiyor. Ali Suavi de, "dünyada olup bitenleri öğreten" gazeteyi sınıfa sokmakla aynı amacı gütmüştü...

"Okulun dünyaya açılması" radyo ve televizyonla da, onlardan öğretim amacıyla yararlanmak biçiminde, öteden beri süregelmekteydi. Gazete, bu kitle iletişim araçlarından çok daha eski bir geçmişe sahip olmakla beraber daha pek yeni sınıftan içeri girmeye başlıyor. Bu ilginç durumun nedeni özellikle psikolojiktir: Gazete ve gazeteci toplumlarda genellikle ciddi ve ağırbaşlı görünüm kazanamamıştır. Gazete her zaman yüzeysel ve doğruluğundan kolayca kuşku duyulabilecek, çoğu kez çarpıcı haber ve yazılar yayımlayan bir araç olarak görülmüştür. Esprili biçimde söylendiği gibi, bir adamı köpek ısırması gazete haberi değildir; adamın köpeği ısırması haberdır... Gazeteci de çok sınırlı bir zaman, çok hareketli bir ortam içinde sürekli değişen olayları izleyen, bunları yüzeysel biçimde işleyebilen bir kişi olarak görülmektedir.

Toplumlarda gazete ve gazeteciye ilişkin bu tutum öğretmenlerde ve çocuk velilerinde çok daha güçlüdür. Öğretmen, değişmesi arzulanan toplum değerlerini, sağlam, köklü bilgileri yeni kuşaklara aktarma görevini yapar; o bunu yaparken sürekli oluşma halindeki olayları konu alan ve ister istemez güncel olayların değişken bir görüntüsü durumundaki basından rahatsız olur. Çocuk velileri de çocuklarını gittikçe karmaşık, tehlikeli görünen dünyanın güncel olaylarının etkisinden kurtarma yollarından biri olarak onları gazeteden uzak tutmaya da dikkat ederler. Nitekim, Fransa Eğitim Bakanının yukarıdaki genelgesinde, velilerin okula gazete girmesinden duyabilecekleri telaşa ve bunu giderme gereğine değinilmiştir... Özetle gazete tehlikeli olabilecek, en azından pek güven vermeyen bir araç olarak görülmektedir.

Oysa gazete, okulda bir öğretim aracı olarak çok olumlu sonuçlar verebilir. Gazetenin bu tür kullanılışı başlıca dört amaç için yararlı olabilir⁸.

⁷ Bulletin Officiel, 21. 10. 1976, No. 38, s. 3657-3658.

⁸ Yves Agnès, La Presse à l'Ecole, *Le Monde de l'Education*, Novembre 1977, s. 32-34.

1 — Gazete, gerek yabancı dil dersleri, gerek başka konularda (sosyoloji, iktisat, tarih) yardımcı ders ve okuma malzemesi olarak kullanılabilir.

2 — Gazete, kapsadığı güncel ve siyasal konular kanalıyla yurttaşlık eğitimi için de yararlı olabilir.

3 — Çeşitli eğilimdeki gazetelerin beraberce okunması ve gerçeğin araştırılması öğrencide eleştiri zihniyetinin gelişmesine katkıda bulunabilir.

4 — Parça parça ve çok çeşitli bakış açılarından verilen haberlerin, işlenen konuların, öğretmenin yardımı ile bir sentez ve özetleme işleminden geçirilmesi öğrencide ayrıntılara boğulmama, özü kavrayabilme yeteneğini de geliştirebilir.

Şu var ki, gazetenin okula girmesi, gazetecide görevini daha da ciddiye alma biçiminde bir davranış değişikliği oluşturmalıdır.

R E S U M E

Depuis quelques années, en France, se manifeste la tendance à utiliser le journal à l'école comme instrument d'enseignement. M. René Haby, ministre français de l'Education y attache beaucoup d'importance et considère l'utilisation de la presse en classe comme une "ouverture de l'école aux réalités du monde moderne", ce qui a été défini comme l'un des objectifs de la réforme pédagogique française. L'introduction du journal en classe donne lieu en ce moment en France à la publication d'une multitude d'articles et de livres, car cela est considéré comme une nouveauté intéressante. Or, il y a plus d'un siècle, un maître secondaire turc, Ali Suavî, avait parlé de la nécessité de faire lire aux élèves des journaux et avait envoyé, régulièrement et gratuitement, à des écoles, le journal *Muhbir* qu'il publiait.

Ali Suavî (1839-1878) est un penseur, journaliste et maître d'école de l'époque dite "Tanzimat". Il enseigna dans beaucoup d'écoles et dirigea pendant un an, comme chef d'établissement, le lycée de Galatasarai où l'enseignement se faisait et d'ailleurs se fait encore en français. Il fut tué au cours d'un coup de main qu'il avait organisé contre le palais impérial pour renverser le régime monarchique.

Il publia le *Muhbir* en 1867, dans le premier numéro duquel il parle de la nécessité de connaître ce qui se passe dans le monde “devenu si petit grâce au développement des moyens de transport et de communication”. Il parle avec éloge du journal en général, invention culturelle étonnante, “remarquable phénomène”. Il promet d’envoyer à une quinzaine d’écoles le *Muhbir* dans lequel il traite de questions politiques, culturelles très importantes. Il fait appel aussi aux “personnes bienveillantes” leur demandant d’abonner les écoles à son journal. Nous apprenons dans le troisième numéro du *Muhbir* qu’un lecteur y abonna une école secondaire d’une petite ville d’Anatolie.

En préconisant la lecture du journal à l’école et en y introduisant le *Muhbir*, Ali Suavî faisait valoir “les nécessités de l’époque”, tout comme aujourd’hui, le ministre français de l’Education parle de “l’ouverture de l’école par la presse aux réalités du monde moderne”. Ali Suavî voulait aussi, par ce moyen, combattre, à long terme et le régime monarchique et le système éducatif de l’époque, système essentiellement religieux et strictement fermé au monde extérieur...

(غزنه)

اشته بولوازمی بیلدیرمکه من طبعتمکتکفلدر
 خصوصیه غزنه بر (محاضرات) درککه
 اوقیانله هریری کردیور وهر عادتی کوس-تر
 وهر حادنه بی ایستند یور وخرائب عالمی سبر
 ایندیور و عجبائب واسرار آدمی بیلدیور
 حسناة ترغیب ایدر سنائذن ترهب البرنه عجب
 گلادر . سیماشو عصرذککاون حصرده
 بازار هنرمعرفت آن بان تحصیل رواج ایوب بلکه
 هرکون وهر ساعت برحکفه جدید . و نمونه عربده نک
 پیدا و تحذیله قلوب مشتربانه مدار فطرت و ابتهاج
 اولقده در .
 ترکیه سی غزنه لکه دخی خدمتی وقدر واعتباری
 بیلیمکه باشلامقده در .
 نابراین (مخبر) نامیهله جبقارله جق اشوغزنه
 جزانه مز دخی نشر اولقده . اولان حوادث واقعه
 و نارناقمه مطبوعاتسه برضیمه اندک مایه اولسی
 اقبسای آمال و منتهای امانی صداقت اشتمالر
 اولسدر .

فغنی مکتبه، ابو اوقور بازار جو جتی بشورسه خواجه
 افندی بیلدی دخی شرف بولور واقفخار ایدر . بز غزنه
 مکتبه ده دخی اوقونغه اویریشلور .
 مقدمه مز ده غزنه لکه نه اولد یعنی تعریف انجشیدک .
 جبقارله جق نسخهدن مجانا مکتبه ره ویره جکر .
 نیز حسن خدمت انجکدر .
 فقط شمدنک آنجق اون نش قدر مکتبه ویره بیلورز .
 بوایسه استانبول کبی بر بولک بلده لک مکتبه یینه
 بیشتر . اهل خیر اولان ذوانک دخی یاردم انجینی
 اومارز . هرکیم بوخیره نائل اولقی استزسه (مخبر)
 مطبوعه سنه اسم وشهرتی ومدته کوره اقبه سی
 کوندروسون . اعلان ایدرز . واصمارله جتی
 مکتبه ویریریز .

Ali Suavi'nin gazeteden bahseden ve okullarda *Muhbir*'in okullara *Muhbir*'in parasız gönderileceğini söyleyen yazısı.

Muhbir, 25 Şaban 1283 (1 Ocak 1867), No. 1, s. 2.

